

6. Čez valove.

Ti, ne beri moje pesmi,
v nepokoju porojene!
Pahne te v nepókoj,
kakor mene.

O, le beri! Stopi v ladjo!
In z nemirnim pojde begom
daleč čez valove —
k večnim bregom.

Silvin Sardenko.

Balade v prozi.

Ivan Pregelj.

1. Kmet Luka in njegov tovariš.

Kmet se je vračal z žegnanja. Bil je pijan in je ukal skozi noč in meglo. Megla mu je legala na razvneti obraz in na ovčjo kučmo. In kmet je govoril sam s seboj: »Luka,« je rekel, »ni lepo, da si pijan. Grdo si pijan. Ali ne veš, kako grd greh je požrešnost?« Luka je odgovoril: »Če sem pijan, naj bom! Ali sem za svoje, ali nisem?« In kmet je rekel: »Ali sem rekel, da nisi za svoje? Jaz sem rekel, da si pijan in da ni prav.« In Luka je naga-jal: »Pred svojim pragom pometaj, kmet, ki se ti cvančgarca smili kakor božji križ.« »Smili gori, smili doli,« je odvrnil kmet, »tjavendan si, Luka. Šestdeset let nisi pil in lep dom si predal sinu in po-stavno in iz dobre hiše si dobil sinaho, pa greš na stara leta noret.« Luka je zaklel: »Siten si, hudič, ne privoščiš je kaplje starčku; nevoščljiv si mu jo.« »Da,« je odvrnil kmet, »kleti si se tudi navadil, Luka, lepo delaš.« In kmetu se je vnelo srce nad popačenostjo pijanega in je rekel: »Opletaš ob robu ceste, doli boš zletel. Pa ne misli, da te pojdem pobirat.«

Tam, kjer se ovije cesta tako sunkoma, da zanaša vozove, ki vozijo mimo, je zavpil kmet:

»Luka, pamet imej, ne delaj mi tega! Šest klafter je pod cesto. Luka, za božje ime — — —«

Sredi besede se je kmet opotekel in strmo-glavil pod cesto in se ubil.

2. Za šolski citat.

Umrli je učenjak, slaven paleograf, ki je bil zelo ničemuren; menil je, da bolje pozna srednje-veško pisavo, nego menihi, ki so jo pisali. V knjiž-nici ga je zadela kap. Zgrudil se je umirajoč svo-jemu najljubšemu in najmarljivejšemu učencu v

roke in šepetal: »Bodi me vreden. Išči v arhivu. Našel boš najboljšo, kar je kdaj zapisala človeška roka.« Paleografa so pokopali, njegov duševni de-dič pa se je zaprl v arhiv in je začel iskati s pieteto hvaležnega človeka in s strastjo mladega učenjaka. Bil je mlad, lep in zdrav. Toda žrtvoval je plemenitemu smotru pomlad in cvetje in veselje svoje mlade krvi. In čim vneteje je iskal in listal za neznanim, predragocenim, tem večje je bilo njegovo koprnjenje. Našel je kup nove, neobjavljene tva-rine in jo odstopal manj marljivim tovarišem, da so si ime proslavili in želi visoka odlikovanja in sijajne službe. Videl je, da mu niso niti prehvaležni, da celo majejo z glavami. Ob teh prilikah se mu je vnmela zanosno dobra volja in je mislil: »Privoščim jim srečo, kaj prijazni gospodje so. Ampak, prišel bo čas, ko bodo vsa njihova dela izginila pred veli-čino mojega odkritja.« In je iskal od dne do dne strastneje dokument dokumentov in ni mu bilo žal življenja, ki mu je potekalo v iskanju za listino, vredno ne enega, nego deset življenj. Že je iskal s strastjo, s strastjo blaznega strahu, da ne najde. In tedaj je našel. Našel je zganjen pergament in na pergamentu je bil pisan kaligrafično v kurzivi dvanajstega stoletja distihon iz Ovida:

»Donec eris felix, multos numerabis amicos,
tempora si fuerint nubila, solus eris!«

On pa je prepoznal v pisavi roko svojega sta-rega učitelja. Omahnil je proti oknu in čital vedno znova. In nato je dvignil oči in je videl skozi okno velik in sijajen pomladni dan. In je videl vesele in mlade ljudi, dečke in deklice in male, zdrave do-jejenčke v gibkih vozičkih in na prsih košatih, krep-kih dojilj. In je videl šetati se mlade pare, slišal je tajnostne besede, šepetane v uho, govornjene v srce. Videl je stoteri ogenj mladih oči, videl je ponosno pozo moža in filistrozno eleganco gospe v sijajni

toaleti. In je slišal šum tisočerega veselja in klic življenja, brezkončen spev . . . In si je segel v glavo in je videl, da je plešec. In je vzkliknil obupno:

»Ničemurnik! Za en šolski citat sem žrtvoval življenje!«

In je šel in se je obesil.

3. Pravi izraz.

Živel je glasbenik, ki je že bil napisal mnogo del. Nekatera med njimi so mimogrede nekaj časa slovela; bilo je nekaj novega v njih; razen šablone je zavela nekaterokrat velika samostojnost iz teh del, dotaknila se skoro magično src, da so zaslutila božanstvo; in zopet je umrla v konvencionalnosti, psevdoklasični pozi, vsakdanjosti šolske tehnike. Kritiki so vsa dela odklonili; eden med njimi — in še ta je bil star in zastarel — je bil sicer mnenja, da je v novem človeku globok talent, ki bi mogel bodoči glasbi zarisati nova pota. Umetnik glasbenik pa je pisal slej ko prej opere, simfonije, sonate in lahko koncertno blago. Njegovih oper ni uprizarjal nihče, nekaj njegovih sonat in simfonij je proizvajalo dijaštvo glasbene šole, en njegov valček je prišel v avtomat in gramofon. Vse to ga ni potlačilo.

On je vedel, da mora slednjič najti svoj pravi izraz. Z ginljivo marljivostjo je študiral in analiziral stare mojstre, primerjal glasbene šole, se zatapljal v individualnost mladih in iskal v narodu, v krčmi in na cesti. Spoznaval je stotero gorje in stotero pesem gorja. Iskal je v filozofiji in religiji, prisluškoval je propovedi na gori in hrumu ob Kalvariji. Snoval je prazvoke stvarstva in prokletja v raju in mistiko učlovečenja in tajnost rešenja. In polagoma je zorelo v njem: veliko, še nenapisano, še neobčuteno delo, neskončna sinteza, in vendar preprosto v vsebini in formi.

Tedaj je zbolel za legarjem; prenesli so ga v bolnico za kužne bolezni. Sredi blodenj in mrzličnih sanj se mu je odkril pravi, edini izraz.

Šest tednov je ležal in potem so rekli, da je zdrav.

In se je vrnil v svoj tihi dom. In je zarajal moči, zdravja in veselja. Iz bolniških blodenj je bil prinesel s seboj svoj veliki načrt. In sedel je h klavirju in je udaril s prsti. In je videl, da je pozabil v bolezni najprvotnejše elemente glasbene tehnike. Vzel je zvezek svojih še skoro otroških kompozicij in jih ni znal igrati.

Ne vem, kaj se je potem zgodilo z njim.

Jesenska romanca.

Hrast pri hrastu — okostnjaki,
ki molčé
in molčé veliko besedo smrti
govoré.

Pod njimi v dalji na stezici
žive barve ko da sta se dve rajski ptici
prikazali in zažvrgoleli
veseli.

Menih
gleda, poslušá. Tih vzdih.
Vse zeleni, rdí in cvetí —
jeseni ní.

Begunci.

Skozi štiri okna
gleda v hišo glad
in pred skrbjo
ni moči zapreti vrat.

Skozi štiri okna
sili v hišo mráz —
kje ste njive, kje goriško solnce,
ki si grelo nas?

Zima, dobra zima,
pa nas ti pokrij,
reši nas gládú in mraza
in skrbi! —

Joža Lourenčič.

Balade v prozi.

Ivan Pregelj.

Pijanec.

Gruntarska mati, vdova, je stala z otrokom v naročju na pragu svoje domačije kraj deželne ceste. Mimo je prišla ciganka z dojenčkom na hrbtu in je prosila, naj jo prenoče. Gruntarska mati je odgovorila: »Kako bi te prenočila! Garjav je tvoj otrok, še moj bi dobil hraste.« Ciganka je rekla: »Trdosrčna žena, naj ti ne bo dobro, ne tebi, ne otroku, ki ga dojiš! Vse premoženje naj zapije in pijan naj pogine na cesti!«

Gruntarska mati se je raztogotila, izpustila psa in ga naščuvala na ciganko. Vdova je zelo ljubila dete in je rekla: »Ne bo pijanec!« Imela je vina polno klet, toda sin ga ni pil. Ko je bil desetleten, je prosil mater: »Daj mi piti iz sodov.« Dala mu je najslajšega mleka in je rekla: »Sanjala sem, da pride letina, ko bo padlo tema mrčesa na polje. Iz velikih sodov bomo zajeli in ga ugonobili.« In sin ni hotel piti.

Zgodilo pa se je, da je dorastel sin in je bil osemnajstleten. In je oral kraj ceste in je bil žejen in je rekel: »Kruha in mesa mi je dala mati. Kje pa bi pil?« Šel je mimo berač in je slišal in je rekel: »Daj mi jesti in dam ti piti.« In sta menjala in orač je pil beračevo žganje. Čudno se mu je razlilo po telesu in je hvalil pijačo. Berač je rekel: »Bogato mater imaš, polne sode boljšega in slajšega soku skriva v kleti. Ali ti ne dá piti?« Sin je prišel domov in je rekel materi: »Daj mi piti!« Prinesla je vode. »Iz soda mi natoči!« Nalila mu je kisa. Takrat jo je pahnil vstran in je šel v klet.

Postal je pijanec, zapravil je domačijo in sredi ceste ga je pijanega povozil težek parizarski voz.

Skrivnostni zvon.

Moja stara mati Ana, rojena Carli, omožena Kovačič, mi je pravila sledečo dogodbo:

Živel je nekje na Tolminskem grobar, ki je bil mojster svojega stanu. Nihče ni nikomur izkopal prikladnejšega groba, ne pretesno, ne preširoko, natančno svojih šest čevljev v globino. Tudi ga ni bilo grobarja na svetu, ki bi bil znal preobleči in umiti mrliča hitreje in spretnjeje in bdeti samcat pri mrtvaškem odru, ne da bi zaspal. V štiridesetih letih svojega dela si je bil pridobil poseben slog. Po mesec dni, preden je bolnik

umrl, je povedal: »Takole v tretji vrsti ob vratih mu posteljem.« Kadar je šel k tesarju z mero za otroško krsto, je vselej pozdravil: »Hvaljen Jezus, še enkrat in pa eno zibel za nedolžno meso.« Kadar je pogrebal posebno koščeneža človeka, je mrmral: »Teža bom po tridesetih letih odgrebel.« In res se je zgodilo, da je našel po tridesetih letih pri prekopu še celo okostje. Čudovito skrivnosten pa je bil, kadar je trdil, da sliši. »Zvon!« je pravil. »Zvoni, tu doli čez dobrave. Ob desetih zvečer, ko se o svetem Ivanu mrači. In kadar zvoni, ne mine štiriindvajset ur brez mrliča v fari.« —

Sedeli so v krčmi na Štepanji dan, dvoje kmetov, krčmar in tuj berač za pečjo. In grobar je rekel: »Če pa ne veruje ta in oni, takole rečem, nazaj naj hodim, da je res in da zvoni.« In kmet na grobarjevi desni je rekel: »Ne laže se, moji Rezi je prav povedal.« In kmet na levi je prikimal: »Morda sliši, morda!« In krčmar je menil: »Česar ne slišijo ne gospod fajmošter, ne gospod kaplan.« Tedaj se je potegnil izza peči berač in je bil strašno hripav:

»Kdaj pa si slišal zadnjič?«

Grobar ni odgovoril. Menil se boš za zanikarneža, ki leži občini na rameh in je svojčas meril in plal goldinarje z golido. Berač je vzdihnil in se zagledal v kazala stenske ure. Grobar pa je vstal in je šel pred krčmo. Ko pa se je vrnil, je bil njegov obraz zelo resen.

»Si slišal?« je vzdrgetalo v krčmarju. Pri srcu ga je zbadalo mesec dni in se je bal.

»Sem!« je rekel grobar. »Tako ni zvonilo še moj živ dan ne. Umrl bo, kdor bo, ampak v črevljih.«

Grobar, krčmar in oba kmeta so se drenjali iz sobe pred hišo. In tedaj je zlezal berač raz peč, popil vino na mizi in izginil za njimi. Nihče ga ni opazil, ko je lezel v podstrešje. Drugo jutro ga je našla krčmarjeva dekla, ko je prišla pobirat suho perilo. Visel je na lastnem pasu z lestve, katero je bil prislonil na zid.

Brat Nicefor in hudič.

V samostanu je živela družina gorečih služabnikov božjih in učenih očetov. Zato je sovražil hudič samostan in je stopil pred Boga, da bi obrekoval pobožne očete: »Dovoli mi, da jih sku-

šam, in grešili bodo in odpadli!« Bog je rekel: »Poznam v samostanu služabnika svojega, preprostega brata črevljarja Nicefora. Pojdi in ga zapelji!« Hudič pa je poskušal zapeljati brata Nicefora, da bi po nemarnem imenoval božje ime. Spremenil mu je jermenje v kače. Brat Nicefor se je prestrašil in je rekel mirno: »Kaj meni in vam, živali? Pojdite in se veselite življenja, kakor vam ga je dal Gospod!« In kače so se razlezle v kamenje. Hudič pa je poskušal zapeljati brata Nicefora, da bi zaklel. Neviden mu je izpodmikal podplat, da je udarjal črevljar po svojem kolenu. Ko je hudič izmaknil podplat prvič, je rekel Nicefor: »Za moje velike grehe!« Ko je izmaknil hudič v drugo, je rekel brat Nicefor: »Za moje male grehe!« Ko je izmaknil hudič v tretje, je rekel črevljar: »Za mojo nepotrpežljivost!« Hudič pa je poskušal zapeljati brata Nicefora, da bi se prevzel. Vzel ga je in vedel v učilnico med učene samostanske očete in je govoril po njegovih ustih jezik Avguštinov in odkrival začudenim očetom najtežja vprašanja filozofije in eksegeze. In pater prior in vsi očete so vstali in so rekli bratu Niceforu: »Najbolj učen si med nami. Bodi nam učitelj!« In pater prior je prosil: »Pridi in bodi odslej predstojnik!« Brat Nicefor je slišal vse to in se je prestrašil in je padel na kolena pred zbranimi očeti in vzkliknil: »Mari ste slepi in ne veste, da je govoril hudič po meni, ki sem neuk črevljar in najnevrenejši brat Nicefor!«

Pri tisti priči ga je popustil hudič. Angeli božji pa so prišli in so nevidni napolnili njegovo delavnico in blagrovale služabnika božjega.

Slovstvena balada.

Literat je pripovedoval dobro desetletje pred rojstvom Ibsenove »Divje race« v literarnem klubu sledečo zgodbo:

»Živel je srednje dober stilist, ki je pisal verze in bil uverjen, da je veleum. Imel je soprogo, ki ga je brezmejno ljubila, ne zato, ker je bil lep človek, modrook in interesantno bled, temveč ker je verjela v veliko njegovo umetniško dušo. V tihih zimskih večerih mu je slonela v naročju in mu gledala v lice, ožarjeno od ognja v kaminu. V takih hipih je tožil soprog: »V prokletstvo mi je pesniški genij! Bogovi so mi odrekli tragiko življenja, dali udobnost idilične sreče, dočim hrepenim po elementarni boli, po veliki tragiki, ki bi pretresla kaotično vsebino moje duše, da bi ustvaril pravo delo. O! Težko je snovati, videti veličino umetnine in čutiti poklic in vegetirati in usihati v vsak-

danjosti življenja!« Soproga ga je umela in se ji je zasmilil v dno duše: »Moj véliki, moj nesrečni!« In potem je vprašala trepetaje: »Henrik, ali sem ti veliko na svetu?« On se je raznežil in odgovoril s patosom: »Za ves svet bi te ne prebolel, Dafne!« Dafne ga je poljubila in je šepetala: »Henrik! Ti moraš napisati svoje véliko delo!« Tiho, trepetajoča in čudno bleda je vstala. Rekla je, kakor bi srce dahnila v dvoje besed: »Spavaj sladko!« Sijajna, opojna je vtonila v vratih spalnice. Čez hip je šel za njo in je videl, da leži na postelji in umira. Z bodalcem se je bila sunila. Umirajoč je šepetala: »Moj mili! Ne srdi se in ne obupaj. Glej, morala sem od tebe, da doživiš mogočno bol in boš velik. Henrik! Vzrasti, osvobodi, kraljuj!...«

»Ali je to tragično?« je vprašal estet. »To je tragikomično.«

»Ni!« je odvrnil literat, »Dafne je umrla zaman! Pa to ni vsa tragika te zgodbe. Prava tragika je njena istinitost. Gospodje! Vse to se je res dogodilo. Ali vam ni znano ime nemškega pesnika Henrika Stieglitza?«

Gospodje so odkimali.

V dnevih stvarjenja.

»V dnevih stvarjenja, ko je oblikoval Jehova obraz vsemira, je vstal hudič, da bi tekmoval s Stvarnikom. Jehova je ustvaril luč in hudič je rodil temó. Jehova je ustvaril ptico, ki leta pod nebom, in hudič je skotil kačo, ki leze v prahu. Tako je tudi ljubezen od duha božjega in strast od mesa in hudiča. In duh je od Boga in od hudiča je rojen obup. Vse to je ustvaril Jehova radi človeka in mu dal oči, da vidijo in spoznavajo, in srce, da se veseli. In da je človek žalosten, slep in slab, mu je dal hudič. Zato je toliko bratov med nami, ki zalezujejo peto bližnjika in morijo veselje otroških oči in ubijajo...«

Tako je govoril mož množicam onstran Jordana, ime pa mu je bilo Judež iz Karijota.

„Unus ex vobis...“

Ko je poslal Kristus dvanajstere učiti in jim dal oblast do nečistih duhov, da bi jih izganjali in ozdravljali vsako bolezen in vsako slabost, sta šla Simon Kananejec in Judež, sin Simonov iz Karijota, in sta učila. In so prinesle množice hromege in so ga položili Judežu pred noge. In Judež, sin Simonov, je vprašal bolnega: »Veruješ, da te morem ozdraviti?« In hromi je odvrnil: »Verujem!« In Judež je rekel: »Vstani in hodi!« Hromi pa ni

vstal in množice so godrnjale. In je pristopil Simon Kananejec in je rekel Judežu iz Karijota: »Ali nam ni dal Učenik oblasti, ozdravljati v Njegovem imenu? Mar si ti, sin Simonov, da veruje hromi vate in izide iz tebe zdravje, ali pa je Gospod, ki te je poslal?« In Simon Kananejec je položil roko na hromeža in hromi je vstal in je hodil.

Tisti hip je vstala misel v Judeževi duši, iz zavisti, in je rastle in je dozorela v črn naklep.

Judež.

Potem, ko je sprejel Juda iz Karijota trideset srebrnikov in je s poljubom prodal svojega Gospoda, je bil naenkrat, kakor čudežno preroben, ves hladen, malomaren in miren. Preštel je srebrnjake. Potem pa je vstal, jih zgrnil v sivi kaftan in jih nesel pismarjem. In sredi med pismarji je spustil rob kaftana in srebro se je potočilo po kamenitem tlaku. Potem je šel Juda in je vzel motvoz, trden, štirikrat pleten motvoz z zanko, dvakrat zavozlano. In je našel drevo nizkih in krepkih vej in je rekel: »Prípel bom vrv na debelo vejo in se obesil na vrv. In veja se bo upognila, kakor gotovo bi mi odpustil Rabbi.« In je storil tako in se je veja upognila. Juda pa je izbral še debelejšo vejo in je rekel: »Podobno bom napravil in se bo veja odkrhnila.« In je storil tako in se je veja odkrhnila. In je rekel Juda: »Izbral bom močnejšo vejo in se bo vrv odtrgala, kakor gotovo bi mi od-

pustil Rabbi!« In je storil tako in se je vrv utrgala. Tedaj je prípel Juda vrv na najšibkejšo vejo in je rekel: »Pod otrokom bi se zlomila, pod menoj se ne bo, kakor gotovo bi mi odpustil Rabbi!« In je obvisel na veji in četvero jastrebov je priletelo od štirih strani vetrov in pod njihovimi perotmi je padla tema od vzhoda na zapad in na vrt Getzemani in na goro Golgato...

Srečanje.

Na razpotju sem srečal človeka, ki mi ni bil všeč. Ne vem, zakaj sem se ga bal. Morda zato, ker mu je bilo lice čudno spačeno: hlinil je veliko brezskrbnost, toda v očeh mu je gorel blazen ogenj. Ne morem pozabiti globoke gube, ki se mu je zarezala ob nosu v čelo, ko je pozdravil lahkomiselno veder: »Tujec sem. Ne vem, ali na desno, ali na levo?«

Odgovoril sem: »Na levo!« Mislil sem si: »Norčuješ se in me nalašč nadleguješ. Ko prideš do proda ob reki in boš videl, da ne moreš naprej, se vrneš in prideš za menoj, ki grem na desno v prijazno krčmo k postrežljivi mladi krčmarici.«

Do večera sem posedel pri vinu, in ko sem se vračal, se mi je hotelo zavriskati, zapeti. Pa so bili ljudje na cesti. In ko so me srečali, sem videl, da nesejo mrtvega človeka, utopljenca. In sem ga prepoznal.

Zakaj mu nisem svetoval na desno?

Nad grobom vseh sem roža.

V plamenu polnoči gorim
kot rana . . . Spim, spim? . . .

Z drhtečo roko trgam noč:
Na prsih môra, na očeh je sen pekoč.

Smrt se je nagnila nad menoj.
Ne! — Več smrti ni — le nem pokoj . . .

pokoj . . . Še rana več me ne skeli.
Nad grobom vseh sem roža, ki dehti.

France Bevk.

sestri, in mu je vse stvarstvo poslušno in pokorno...«

In plemič je pokleknil pred Franciška, sklonil je glavo globoko doli k zemlji, poljubil prst, ki se je dotikala mala Franciškova noga, in je zaprosil v veliki ponižnosti: »Blagoslovi me, ti največji vseh svetcev božjih!«

Ko se je vitez Ecelino vrnil v Rim, je bila njegova prva pot k donni Jakobini. In prve besede, ki je pozdravil z njimi sestrično, so bile:

»Našel sem drugega Krista!«

Proti večeru tistega dne je donna Jakobina jokaje klečala pred črno Madonno onstran Tibere. Jokala je od hvaležnosti, sreče in radosti..

Balade v prozi.

Ivan Pregelj.

Iz slikarjevega dnevnika.

18. julija. Snoči sva zopet premalo pila, Janez, kaj ne! In nekaj prav pametnih sva tudi rekla, Janez. In malo šuma je tudi bilo, preden sva lepo domov prijadrala, Janez! Janez, Janez! Kam to pelje, kam to gre?

19. julija. Barnumovi beduini so zanimivi obrazi, krasni predmetni študiji. Alma! Našel sem osveto! Odslej ne bom sanjal več tvojih oči, bom beduinsko fiziognomijo in polt! Amen!

20. julija. Pravzaprav včasih malo kroka človeku dobro dé. Osveži mu dušo. Bog vedi, da sem samega sebe vesel! Brez katarja, brez glavobola, celó brez slednjih moralnih očitkov, pa še tako impertinentno drzna misel! To bo treba zaliti, pa nocoj še ne. Nocoj bova delala, Janez! Če bova —!

21. julija. Alma! Koketa!

22. julija. Prečital sem Lotijev »Jeruzalem«. Prokleta zna gledati ta Francoz! (Sledi študijska skica, ki predočuje prizor iz puščave. Ob pustinski poti, označeni z okostnjaki popadlih konj in s troje hijenami, stoji nerodno zbit križ z Zveličarjem. Križani je snel svojo desnico z lesu in se sklonil čudno nizko nizzdol nad malo beduinsko dete, ki tupa z drobnimi ročicami ob križu navzgor. Dete je popolnoma golo. Poleg deteta leži na hrbtu mrtev beduin.)

23. julija. Dajte mi barv! Ta vročina, to solnce! To je premalo! »Usmiljenost nebes« mora dihati vročino smrti, brezkončne žeje! (Sledi študijska skica, ki predočuje otrokov obraz: krčevito boleost žeje, izraženo v ustnicah in očeh, hrepenečih navzgor.)

24. julija. Zverinska mati! Moža je izdala in dete popustila in šla z močnim in ljubljenim.

Strašen človek mora biti ta njen ljubljeni. Strašno je zasekal v lobanjo. (Sledi študijska skica ubitega beduina.) Alma! Če boš Ti vse to razumela, če boš —

25. julija. — — — — —

26. julija. Včerašnji izlet mi je prijal. Noge me bole. To dé dobro. In Alma se je zaročila. To jezi. In za delo nisem. To ni prav. Janez, meni se vse zdi, da pešava!

27. julija. Kristus se je sklonil nad dete, da bi je pobral in privil na svojo srčno rano in je napojil iz srčne krvi. Če bi to mogel izraziti!

28. julija. Vrag vzemi Lotija! Moja puščava bo gorela v mrzlih barvah...

Nekaj tednov zatem so prepeljali slikarja v oddelek za umobolne. Našli so ga bili v ateljeju pred platnom. Ihtel je histerično in metal z blazno naglico čiste vode na platno...

Poslal sem bil ta svoj spisek uredništvu slovenskega lista. Urednik je stvar natisnil, toda pod črto se je nekako opravičil: »Priobčujemo ta spis iz peresa modernika in upamo, da bodo naši cenjeni čitatelji razumeli. Vendar pa opozarjamo zlasti naše dijake, da tiči v spisu velika moralna resnica: Zares, z vodo bi slikal, kdor bi hotel naslikati usmiljenje nebes! Neizrazno je.«

Kresna balada, ki je šla v koš.

Bajtar Tone je šel pijan skozi gozd domov. Zdajpazdaj je krenil s poti in zabredel globoko v praproto. Noč pa je bila lepa, vedra, da nikoli nikdar lepše. Bajtar Tone se je dokopal po praprotju do vrh brega in sedel upehan v mah ob poti. In tedaj je slišal, česar ni slišal do tistih dob.

Govorilo je vse okoli njega s prečudnimi glasovi, pelo je čudovito, daleč in blizu, odgrinjalo skrivnosti peščenih tal, drevesnih sokov, rosnih cvetnih čašic, dimečih se dobrav in plazeče se živadi v mokrotni travi. Mala svetla kresnica je pela čudovito; laže je bilo umeti zmisel njene pesmi bajtarju Tonetu, nego pesem cerkvenih pevk v nedeljo pri zgodnji maši. In od bližnjega vira je šumelo tisoč vedrih glaskov, neskončno umljivejših od popevk vaške mladine: anderle, vanderle, pekatemé... Pesem kresnice in rajanje vira pa sta bila le droben drobec v neskončnosti harmonij, ki so kakor eterično morje lile od vsepovsod, kakor iz nešteti strun naravnost v dušo bajtarjevo in jo opajale z nepopisno milino in jo polnile z neizraznim hrepenenjem, jo mamile, jo zadovoljevale, jo vznemirjale in pokojile obenem. Bili pa so vsi ti zvoki bajtarju Tonetu neumljivo tuji in zopet čudovito znani, vonjali so, žareli so kakor najpestrejšje cvetje, kakor drobni svetli metulji. In tedaj se je zgodilo, da je vzbrnel v morje teh naravnih zvokov prečudno gromko otožen glas in izpregovoril, zapel pesem mogočno, orkansko, in preglasil petje kresnice in vira. In bajtar Tone je vedel: »Glej, kako to poje, človeško srce!«

Tisti hip se je zdramil bajtar in je šel domov. Doma je čakala žena in je rekla trdo besedo. Bajtar Tone je še vedno snival pesem kresne noči in je rekel:

»Baba, ne govoriš, lajaš!«

Urednik mi je vrgel ves nervozen rokopis na mizo: »Prečitajte in vrzite v koš. V »listnico« pa napišite: »Zvono Zvonimir! Vaša »kresna balada« je šla, kamor sodi, — v koš. Vaš Tone je čisto navaden pijanec in oduren surovež. Mladi prijatelj! Ne zametujte svojih darov! Kvišku, kvišku!« Napisal sem, kakor je naročil. Pa mi je žal. Zvedel sem, da Zvono Zvonimir ni od tedaj zapisal nič več...

Med spiritisti.

Spiritistično omizje je poklicalo dušo samomorilca in ga prisililo, da je pisal: »Tri minute pred deveto sem sedel neopažen na samotno klop za paviljonom. Pred paviljonom je igral orkester. V štiriindvajsetem taktu Kettererjevega Valse des Fleurs sem si pogнал kroglo v glavo. Bil sem na mestu mrtev. Moj prvi občutek po smrti je bil občutek mučne negotovosti. Opazil sem, da sem breztelesen in breztežen in da sem v nekaki brez-

prostornosti, gluhi, temni, absolutni. Nevajenemu tega novega miljeja brez vsakih dimenzij, se mi je sprva zahotelo nazaj v življenje prostornosti in mi ga je bilo žal, nekako tako, kakor je žal dneva popotniku, ki se pelje skozi dolg in raven predor v zadnjem železniškem vozu in vidi izginjati luč, giniti vse dalje, vse ostreje. Sicer pa, je li katerokoli slovo prijetno? To moje slovo se je moralo odigrati neskončno hitro. V šestindvajsetem taktu Kettererjevega valčka — znam ga do studa na pamet — sem bil že našel ravnovesje in se prilagodil novemu miljeju. Istočasno pa je v nekakih sunkovitih valih ugasnila v meni zavest vse indiduitete. Ves moj »jaz« je ugasnil brezsledno, se prelil, dà, rekel bi skoraj, se kemiški presnoval v nekakih magnetičnih tresljajih v neko neskončno energijo, substanco večnosti... Ne morem trditi, da je bilo to presnavljanje prijetno. Sličil je proces te čudne asimilacije povsem kemičnim procesom: zavedel bi se bil — da sem se mogel kaj takega zavedati — neprijetnega občutka, bolečine, ki jo povzroča ogenj... Kakor Fenis sem vstal iz te prečudne preporodne kopeli nov, velik, neskončen, vesoljnost v sebi, vseusmiljenost, vsevednost, brezbolest. Moje sedanje življenje je neskončno sladko čustvo neskončno prijetne indiferentnosti in resignacije, ali da govorim figurativno: neskončno veliko in vsemirno jezero sem, razlito med vekovi. Samo zdaj zdaj zavalovi rahlo, tako nezatno, kakor da se je libela s perotjo dotaknila površja... Zadnji akord Valse des Fleurs.«

Avtogram poklicanega samomorilca je spravil fotograf G... Tri tedne pozneje so ga našli v postelji ustreljenega. Ustrelil se je bil sam. Čudil se temu ni nihče, ker je bil mož skrajno nevraščeničen.

Cerkovnik Janez in njegov otrok.

»Cerkovnik Janez je bil mlad vdovec in se ni mislil ženiti vdrugo. Preveč je ljubil svojo rajno in dovolj srečen je bil ob štiriletnem sinku. Sinček je vprašal: »Ata, kdaj pojdejo zvonovi v Rim?« »Oj, kmalu, prekmalu!« »Ata, ali jih bom videl, ko pojdejo?« »Kako boš videl! Kakor ptičke bodo zleteli skozi line, cindirin.« »In nazaj?« »Tudi nazaj! Cincindiridin!«

Drugi večer je rekel sinček: »Ata, če bom priden, morda jih bom videl, ko priletijo iz Rima nazaj.« »Morda jih boš videl. Kadar gospod v soboto gloriozo zapojo, pazi, morda jih boš videl.«

Tretji večer je rekel sinček: »Ata, ali je jutri sobota?« »Jutri!« »Jutri!« Sinček je legel

in vsnul in v sanjah se je smejal in govoril: »Cincindiridin!« — — —

Troje mogočnih žrel je zijalo s težkimi jeziki visoko v linah. Lastavica je šinila skozi line in se s perotjo dotaknila bronastih teles, da so vzbrnela kakor težke, temne ustnice. Tisti hip se je napelo troje vrvi iz globine ob lestvah navzgor. Kodrasta otroška glavica je šinila skozi odprtino kvišku proti bronastim žrelom in se začudila žalostna z žalostnimi očmi: »So že tu!« Cerkovniku pa so se tisti hip razvezale mišice in je potegnil z levico in desnico in je pritisnil z nogo. In srce se mu je slovesno sladko ogrelo: »Zdaj pazi nanje, moj malček!« Stranski in srednji sta jeknila jasno, samo najtežji ni zapel.

»Ali je zaspal v Rimu?« Cerkovnik je potegnil krepkeje in pogledal kvišku. Dvoje vročih kapelj krvi mu je zdrknilo od kdovekje na lice. Par hipov pozneje je vedel, da so mu zvonovi ubili dete.

Nikoli nihče ni nikogar tako proklel, kakor je cerkovnik zvonove!«

To zgodbo je napisal v neki album moj znanec, ki je grozno razvpit, da je pijanec, razuzdanec, surovež. Nekaj je resnice na tem. Kolne strahovito.

Lucifer.

Ko so vstali zavrženi angeli, da bi se uprli Bogu in se posvetovali, je vstal med njimi najlepši in najnedolžnejši in čisti kakor zlato, izprano v sragah mater in solzah otrok, in je rekel: »Nikarte, čisti duhovi! Vsedobrote in Vselepote nam je dal Mogočni iz sebe, od svoje moči in svetosti nam je dal in najvišjo slast, služiti Mu in Ga ljubiti od vekomaj do vekomaj!«

Rekli so uporni med seboj: »Mari je najmanjši med nami, ki govori? Največji je, najbližji obličju Gospodovemu! Služimo mu, nevredni!« V tisti uri je pozabil dobri angel sladkosti službe in je okušal slast oblasti in se je prevzel. In je vodil neštete v upor in je bil zavržen — Lucifer.

Mizogin.

Pisatelj dr. Pavlov je priznan novelist. Kritika ga je označila zaradi nekaterih njegovih najlepših novel za izrazitega mizogina in ga vzporedila z velikim Strindbergom. Ne morem trditi, da je govoril kritik netočno. Prav gotovo je, da govori slednja črta pri Pavlovu čudno strastno proti ženi in ženstvu: slednje njegovih ženskih lic je karikatura, umetnina posebne individualne izrazitosti in

psihologično neoporekljiva, toda karikatura vendarle. Osebnost sem se seznanil s Pavlovim šele včeraj in našel v njem zelo skromnega in mirnega človeka. Komaj malo je nervozen, samo toliko, da je še prijetnejši. Tako je umljivo, da sem bil po par kratkih besedah povsem zaupljiv in sem začel govoriti, kakor bi sicer ne mogel s človekom, ki sem ga pravkar spoznal.

»Gospod doktor, Vi pač niste srečni v zakonu!« Nasmejal se je prisrčno.

»Za vraga, Vi ste v enem letu že trideseti, ki me tako vprašuje!«

»Oprostite, Vaše mizoginstvo —«

»Moje mizoginstvo, dà, razumem! Vedite, da sem v zakonu morda najsrečnejši človek celega našega mesta. In zakaj! Tudi moja žena je mizoginka.«

»Ah! Tako!«

Uverjen sem bil, da se šali. Tem bolj sem se začudil, ko sem videl, da mu je obraz čudovito resen in da mu je vzigralo čudno nervozno ob dobrohotnih in jasnih rjavih očeh.

»Kritiki se ne varajo,« je rekel nekam težko, »moje mizoginstvo ni ponarejeno. Razumeli in verjeli mi boste, če Vam zaupam, da sem imel mačeho in da sem našel svojo soprogo v najdenišnici!«

Zvonikar.

Bil je zanikaren in zanemarjen pijanček, toda nepopisno gibek in drzen. Kjerkoli so gradili cerkev, so ga klicali, da je nosil natikat jabolko na stolp in v jabolko petelina. Ali se mu ne vrtilo v glavi, so vpraševali. Smejalo se je, na tleh se je zibal od pijače. Ko pa je stopil na lestvo, je bil varen in veder kakor veverica. »Enkrat jo bo skupil,« so rekli, »le pazite! Zaklical bo doli: Tri luknje vidim, kam naj zataknem?« »In kam mora zatakniti?« je vprašalo malo dekletce. »V srednjo, seveda,« so rekli. Tisti hip so ga zagledali vrhu zvonika. Nad konico je stal z desno in levo vpert v tramovje in je zaklical z vivčkom v ustih veselo, razposajeno: »Ljudje božji, štiri luknje vidim!«

Zaprl so od groze oči. Temno je udarilo, ko je priletel iz višine. Preden je izdahnul, je povedal, da je lovil vivček. Verjel mu ni tega nihče. Kadar koli pa nanese pogovor, da se menijo o treh luknjah, je eden zraven, ki vpraša:

»Kaj pa, če vidi štiri?«

In vedno je zopet drugi zraven, ki meni:

»Če vidi štiri, je izgubljen!«

Balade v prozi.

Ivan Pregelj.

Moje balade.

Nisi, kar mislim, da si, nisem, kar misliš, da sem. V redkih samotah zbranosti gledam svoj pravi obraz. To je obličje moje matere v tisti minuti, ko jo je bil prvikrat udaril njen mož. Moj vsakdanji obraz pa je obličje pansko razuzdanega veselja. Moj panski obraz poznajo ljudje. Ali naj se jim opravičujem, da pijem iz bridkosti, ker ne morem iz veselja?

Iz svoje globoke skrite boli sem ustvaril umetnino in otroško zaupljiv sem jo pokazal družbi. In ta in ta je menil, da nisem izviren.

Jaz pa sem dolgo in daleč sanjal, da je moja izvirnost moja ljubezen. Ljubim vse dobro, silno in lepo, ljubim strastneje vse šibko, plaho in pohabljeno. Hočem biti dober vsem in vsemu. Visok je bil moj smoter, božansko moje čuvstvovanje: osrečevati...

Niti moja žena ni srečna ob meni!...

Verujem v moč odrešenja in v véliki preporod po smrti in v besedo besed, da ne pade ni las z glave brez volje Očetove, ki je v nebesih. Zakaj moram vendarle objokovati večer za večerom svoje zmotno čuvstvo čez dan? Zakaj moram uro za uro doživljati dvom o svobodi volje in se ubijati z mislijo, da sem suženj, dedno obremenjen?

Samega sebe sem tehtal. Svoje križe sem tehtal. Niso bili pretežki. Svoje ugodnosti sem tehtal. Niso bile prelahke. Svojo pridnost, zmernost in vztrajnost sem tehtal. Kaj bi govoril, kako. Najtežjo sem našel svojo otroško ničemurnost in najlažjo svojo moško samozavest.

Od tedaj se ne tehtam več. Imam zrcalo in si v njem ogledujem obraz. Moj obraz brez lepe, moške brade!

Moja brada ne bo zrastle!...

Prva pesem, katero sem zapisal, je bila elegija o leskovi šibi. (Navdušil sem se bil ob Levstikovi »Siničji tožbi«.) Druga pesem, katero sem zložil, je bila satira o strogem profesorju. (Zložil sem jo

v kitice Vodnikove »Ilirije«.) Tretjo pesem sem zapel petošolec o trdosrčni deklici. (Tedaj sem prvič bral Prešerna.) Potem nisem dolgo napisal nobene pesmi. Ko sem zapisal četrto, je bila v Gregorčičevem načinu pisan pozdrav izobraževalnemu društvu »Soča«. Potem sem napisal peto, šesto... petnajsto, vse samo prigodnice jubilatoma, mrličem in katoliškim shodom. Samo redkokdaj sem otrnil solzo svoje boli, iskro svojega duha. Morda v slovensko maturitetno nalogo, morda v vonjiv dekliški album.

Dekliški albumi prhnijo kdovekje. Meni pa so tiskali najrajši moje prigodnice.

Zato ne maram, da kdo govori o mojih pesmih.

Po sili moram verjeti v veliko ironijo življenja!

Je-li na svetu lepša in mehkejša melodija od melodije marseljeze? Pa kdo je kdaj rjovel najbolj barbarski napev okrutneje, nego to sladko melodijo pariški buljvard?

Bila je doba v slovenskem slovstvu, ko je pela pesnikom slednja beseda in govorila pregloboko ljubezen in moč do zvezd; eno veliko proroško čuvstvo. Vse to pa je bilo v dneh, ko se je brat brata bal, da je ovaduh, in brat brata sumničil, da je oderuh.

V tistih dnevih sem jaz veliko in neumno pil in veliko govoril o samem sebi.

Povesti solzâ.

Neskončna je zgodovina solzâ.

Prvo sem vprašal, kje se je rodila, in je odgovorila: »Iz oči črnca sem privrela, ki so ga bili inorodci privezali na grmado termitov. Preden so mu izjedle žuželke oči, me je izplakal.«

Vprašal sem drugo solzo, kje se je rodila, in je odgovorila: »Pritekla sem na lice prelepe Lady Hamilton, ko je opazila prvo gubo pod očmi.«

Vprašal sem tretjo solzo, kje se je rodila, in je odgovorila: »Bila sem solza Prešernova, ko je napisal sonet 'O Vrba...' in ga še enkrat prebral.«

Ali naj še vprašujem? —

Moderna balada.

Tista leta pred vojsko, ko je bilo občinstvo tako žejno najrazličnejših senzacij, je razpisal svetovnoznan dnevnik veliko nagrado za najkrajšo in najprimernejšo definicijo pojma: skrivnost. Neskončno je bilo odgovorov, najoriginalnejši pa je bil skrajno anonimen: mogočna rjavosiva pika na svilnatem papirju. V razsodišču je bil bogat zasebnik, ki se je bavil za zabavo s patologijo. Stvar ga je zanimala in je dal po detektivih iskati pošiljatelja prečudne definicije. Ti so dognali s pomočjo kemikov, da je pika človeška kri in da je pega stara nad trideset let. Potem so našli, da je pošiljatelj svilenega lista hudomušen visokošolec, ki je dobil list v žepu površnika, katerega je bil kupil pri starinarju. Potem so iztaknili beraškega tatu, ki je bil površnik ukradel. Potem so našli gospoda, kateremu je bil površnik ukraden. Bil je to odličen človek, silno bogat, splošno spoštovana oseba in priletan. Povedali so mu kako in kaj in mu pokazali list z rjavosivo pego. On je prikimal, se zaprl v svojo sobo in si pognal kroglo v glavo. Razsodišče je priznalo hudomušnemu dijaku nagrado. Vsaj listi so poročali tako.

Urednik me je vprašal: »Pregelj, zdaj povejte, ali je to balada ali je satira?« Odgovoril sem: »Balada!« Pa sem lagal! —

Vampir.

»Kakor hitro je rojen človek, se mu vsesa v mlado, povsem pasivno dušo prečuden demon, nekak ne-obraz, negativna slika duše. Ko raste človek, raste ž njim in v njem demon. Duša raste nekam sredotočno, sama vase, demonsko bitje pa vstaja v brezbrežnost, neskončna ekspanzivna energija. V smrti uri človekovi leže to demonsko bitje kakor ocean ob malo trepetajočo, bedno in nago dušo in jo sunkoma duši, utaplja, prevladuje...«

To je nekako vsebina gazelice, ki jo je zapisal mlad literat neznatne narodnosti, ko je umiral nekje v šestem nadstropju desetega okraja na Dunaju. Gazelice ni naslovil. Toda iz ponavljajočega refrena je spoznati, da bi jo bil krstil: »Strah.« —

Meduza.

»Kadarkoli čujem Perzejevo ime, me prešine prečudno hrepenenje, da bi si predočil Meduzin obraz. Gospoda moja, motite se, če mislite, da je

bil to tisti obraz, ki ga upodablajo v umetnosti. Meduzino lice je najlepše žensko lice, neskončne umerjenosti, idealne miline, nepopisne sladkosti. Samo oči, gospoda mo - oja, samo oči — razumete, oči so zaprte, strašno za - a - prte, ra - azumete, mrtve, od vekomaj mrtve, ne slepe, ra - azumete, mrtve! A o - braz je ves lep, ves mlad, ves svež, go - ospoda, zapeljiv, vo - onjiv, poln ba - bakantskega slaja. Tako je, gospo - oda moja, razumete?«

Ko je gospod svetnik, star veseljak, vse to govoril, je tiho, tiho lezel kakor sam vase; in ko je dogovoril, je sedel napol, napol ležal na stolu in bil prečudno izpremenjen.

Gospodje so strmeli nemi vanj in dolgo je trajalo, preden je eden med njimi zaklical:

»Ali ne vidite, da ga je prizadelo?«

Sodobne sanje.

Od Stopca sva šla proti Mostu. Hodila sva po opuščeni gorenji cesti. Na spodnji pod nama je mrgolelo vojaštva in vozov. Vse okoli naju je sikalo in se trgalo prečudnih glasov v dremotnem somraku. Vekalo je po šakalsko in videla sva nešteto izstrelkov, podobnih prečudnim amfibijem, kretajočim se smešnookorno, predpotopno izvirno. Moj tovariš je stokal od groze. Tolažil sem ga: »Živčevje, gospod, samo živčevje! Dva dni na Mostu in privadili se boste —« »Vergine santissima,« je kričal, »dva dni v tem peklu!« Jeknilo je ostreje, pogosteje. Stekla sva kakor skozi čuden dež, ki je bodel v obraz in oči. Na Mirišču sva zdrknila za kup kamenja in sem rekel: »Gospod, ušla sva!« Nisem ga videl, samo slišal sem v čudno visoki legi drhteči njegov glas: »Dio, Dio, Dio!« In še sem iskal z očmi in evo! Za krtino je ležal, pa ni bil večji od drobnega murenčka. Zdi se mi, da se nisem smejal, da sem ga pomiloval, ki je bil iz groze tako zlezal sam vase... .. ubogi Don Abbondio.

Ta zgodba prav gotovo nima žela in je zgolj kaprica, kakršne se mi rade porode v sanjah, kadar pozno v noč berem stare romane.

Anahoret.

Hudič se je napotil do puščavnika Bazilija v Kapadociji. Daleč je letel v viharju, in ko je bil pred duplino, v kateri je bival spokornik, je bila ura noči. Zvezde so plale v tihi grozi pod nebom in daleč in blizu je bil glas vekajočih šakalov. Puščavnik Bazilij je spal, pokojen, ubit od bridkih

pokor in težkih žrtev. In satan je pristopil in je moral zapreti oči pred sijajem, ki je polnil duplino. Tolika je bila svetost Bazilijeve, da je kakor mišično gorivo razsvetljevala temo in slepila oči Slepjarjeve. Satan se je odel v obleko gospe Atanazije, ki je bila mati puščavnikova, in je govoril v jeziku njenega srca in s kretnjami njene plemenite krvi:

»Bazilij, moj sin! Zato sem Te rodila, da si v sramoto meni in svojemu Bogu. Kot veter, nikdar mirni, je Tvoja beseda, kot morje, nenasitno, je Tvoja učenost. Zgovornega so Te imenovali in si postal Temnousti; Vsemodri nisi privoščil nevednim od svojega duha in luči v sebi. Tvoja mati, Tvoje mesto Bizanc, Tvoji bratje Te proklinjajo, ker si jih zapustil. Tvoj drug, Tvoj Tebe trikrat nevredni brat pa seje medtem zmoto in žanje stoteri sad. O, lahko seje in žanje, in uči Evzebij! Bazilij je daleč in je nem! In Evzebij uči, da je bilo četrto uro popoldne, ko je velel Jozue solncu, naj stoji. In množica veruje Evzebiju, zakaj Bazilij je daleč in je nem!«

Puščavnik Bazilij pa je tisto jutro vstal in je šel v mesto Bizanc. In vso pot je govoril sam pri sebi.

»Četrto uro? Anathema! Anathema! Tretjo uro je bilo!«

Satan pa je obsedel, črn ptič, na črni skali sredi puščave in se rogal. In šakali, ki so slutili bližino duhá temin, so vekali kakor pobesneli, venomer, venomer ...

Laž.

Velik dobrotnik trpečih, ubogih in zatiranih je umiral. Tisto uro so bili žalostni premnogi, ki jih je bil obdaril, in so rekli: »Kdo bi naštel vse njegove dobrote. On ni dajal, on je sipal od svojega. Toda ali smo ga slišali kdaj, da bi se bil le z eno besedico ponašal? Ni li dajal, da levica ni vedela, kaj daje desnica? To je bil dobrotnik v Kristusu!«

Prijatelji so stali ob umirajočem in so ga tolažili in blagovali: »Tvoja dela gredo pred Teboj! Blagor Ti!« On se je nasmehnil in rekel: »Ah, ne! Zaničujte me! Nevreden sem! Delal sem dobro, ker mi je godilo ničemurnemu.«

Nato je umrl. Prijatelji so obrisali solzne oči in eden med njimi, ki je bil najbolj ginjen, je rekel: »Zares, krona njegovega bogoljubnega življenja so njegove zadnje besede!«

Vsi so prikimali, pri sebi pa so mislili:

»Zares, njegova zadnja ničemurnost!«

Gospod Mimogredé.

»Gospod Mimogredé so značilna osebnost našega sodobnega življenja. Gospod Mimogredé niso hudoben človek, dasi mimogrede veliko grešijo, veliko dobrega prezrejo, veliko pohujšujejo. Mimogredé ubijajo nedolžnost otroških lic, Mimogredé kradejo smeh dekliških usten, Mimogredé skrunijo pokoj mater in mučenic. Gospod Mimogredé so čudno bitje. Vsestransko izobraženi, genialno daroviti, so gospod Mimogredé vendarle bitje brez duše, brez domovine, poosebljena fraza dvajsetih vekov človeštva. Mimogredé povedano, so gospod Mimogredé največji modrijan in največji glupec vseh dob, nočejo slabega in je delajo. Tako so Mimogredé poosebljen življenski princip, ki je v sorodu principu zla, kakor ga je izrazil Goethe v Mefistu. Tako so Mimogredé zelo hvaležen umetniški objekt, rekel bi skoraj, velika snov za modern problematičen epos ...«

To je bilo v kavarni. Prijatelja ob meni sta se bila živahno zapletla v pogovor o umetnosti in nista opazila, da sem bil malce zadremal, in nista slišala mojih blodnih besed.

Domača naloga.

Moj učenec Janez Ivanov bi pisal v domači nalogi:

»Prečudna je pot od vasi Rojstvo do sela Smrt. Nešteto nas potuje to dolgo-kratko pot, ne eden nas pa ne misli, odkod je odšel in kam bo prišel. Hodimo, ne da bi prišli, pridemo, ne da bi bili hoteli. Grede počivamo, počivaje hodimo, ne vemo do kje, ne vemo kam. In vsakdo hodi sam zase, četudi hodi v družbi, ob sestri, ob bratu, ob mladi ženi; premnogi hodijo, kakor s prvo pokojno, tudi z drugo in tretjo ženo, z mačeho otrok. Premnogi hodijo z neusahljivo pesmijo na ustih, premnogi s črno bolestjo v očeh. Premnogi uživajo kretnje drugih, še drugi uživajo pot samo, in še tretji so, ki pijejo lepoto neba nad njimi in drznost čuvstva v duši. Kakor kerube jih neso nevidna krila in kakor svetla zrcala so jim srca, vedra, otroška, brez gub, brez tajen, brez krink. Kakor svetli duhovi so vpričo številnejših apokaliptično spačenih sopotnikov, ki jim tilnike jaše storoki, stokrili, stousti Vampir — temá ...«

Moj učenec Janez Ivanov bi bil morda tako pisal v domači nalogi, če ne bi bil, kakor pravimo, kvartalen dijak. Tako pa ni pisal nič in se je opravičil, da je bil bolan. In ker mi je pokazal zdravniško spričevalo, sem mu moral verjeti.

Prilika.

Velikan je sklatil zvezdo z neba. Ko je ležala pred njim, je rekel: »Premajhna je, premedlo gori!« Toda zvezda ni bila majhna. Le njemu se je zdela majhna, ker je bil velik in so se mu oči kopale v zarjeh jutra in solncu poldneva. Zvezda je ležala na blatnih tleh in je svetila. In iz pozemskih dupelj je vstal rod Pigmejev in so prišli in so se veselili njene luči. Ker pa je bila velika, so jo drobili in si vzeli svetlih drobcev v temine dupelj, da bi jim svetili v temi in jih grelji v hladu.

Ali ne bi bilo to lepo geslo pesniški zbirki? Ali ne bi bila lepa prilika za vse one, ki vidijo v lepi knjigi sejmarsko blago?

Roža mogota.

V sanjah sem gledal rožo. Bila je lepa. Bila je velika. Bila je opojna, sveža in čista. Ni bila slična smrtnim rožam, cvetela je čudovito življenje od vekomaj do vekomaj. Bila je kakor tolmun velike skrivnosti, bila je kakor ogenj vseluči, bila je škrlat vsekrvi in vonj vseslasti. Bila je velik plamen, ki gori iz sebe vase, bila je morje, ki se preliva iz sebe vase. Bila je najbolj jasna tajna, bila je najbolj tajno razodetje. Bila je zarja jutra in zarja večera, v sredi dneva je pila luč in je svetila noči...

Jo poznate?

Umetnik je odgovoril: Lepota!

In jetičnik je zahropel: Smrt!

Nebesa.

To pa so besede glasbenika na smrtni postelji:

Ali veste, kje sem? Smrt mi ni odprla oči, ne vidim. In vendar vidim nepopisne, neizrazne stvari. Središče sem velike družine, od sto in sto pogledov božani oboževanec, veliki pevec, edini interpret neskončne blaženosti. Plavam v edenu neskončne izvirstnosti še neslišanih modulacij in orkansko polnih kadenc. Moji akordi cveto, moji akordi so sami sočni sadovi stoterih podnebij, so stotera duša mene, ki sem kakor vrelec večni, neizčrpen. Vsebina moje pesmi je velika radost nad mojo stvariteljno silo. Poosebljeno vsečuvstvo zanosa sem, od veka v vek je moje ugodje, je velika želja peti in se ne izpeti, govoriti neizgovorjeno in ga ne izgovoriti. Iz zanesene in ginjene

duše lije vonjiva svežost v moje glasove, in od cd lastne pesmi se vнемam v novo slast, v sveto ekstazo. Slast, ki me prešinja ob petju in iz petja, bi bila podobna bolečini, če bi mogel le slutiti, kaj je bolest. Umrl bi od miline nad seboj in svojo pesmijo, če bi sploh mogel umreti. Neskončna strast virtuoza sem in sem istočasno uho dirigenta, ki pozna slednje godalo in živi slednji instrument. Sinteza sem morja niansiranih zvokov, godal, pesmi in pevcev, preprost v sebi ko prazvok in umeten ko nočno nebo. Kakor solnce se zdim sebi samemu: svetim in grejem in gorim. Sredi te veličine pa slutim komaj slišno svoje revno človeško srce, ki je tako hrepenelo na ono stran, da vidi cvetje in solnce in materin obraz. Nikoli nisem videl matrinega obraza, tudi nisem slišal njene besede. Od žalosti ji je počilo srce, ko so ji povedali, da sem rojen slep...

Zdaj jo slutim ob sebi in govorim v svojih pesmih ž njo in vsi nebeščani govorijo z menoj in v moji visoki pesmi, moji večni sonati: Mati, mati, mati!

In kakor jeko slutim njeno blaženost ihteti neslišno ob sebi — — —

Peklo.

»Predstavljam si peklenske muke: Ime dežele, v kateri bivam, je Samota. Sem slep, gluhi, nem, brez misli, brez spominov. V meni je neskončna bolest. Imenoval bi jo Glad, glad oči in ušes in stoterih čutnic, glad po ljubezni, glad po delu in družbi, glad po bitju in življenju in glad po smrti in minljivosti, strašen glad duše, neugasljiv. Topo kolje v meni bolečina, kakor črv, z nepopisno monotonostjo neskončno umerjenega in točnega mehanizma. Mistično pali ogenj, ki bi v tisočem delu sekunde umoril vse, kar je organskega, toda mene ne umori, ker sem ogenj v sebi, bolečina sama, poln sebe in gluha praznota v svoji bolesti. Ta praznota je strašna, je nepokoj brez mej, je ocean najbolestnejših slutenj, ki so veliki Strah, Sram in Gnuš. Ta praznota je moj poosebljeni jaz, ki ležim v deželi Samoti in ni prav ničesar in nikočar, ki bi vedel, da sem. Neprestano smrt umiram in iz ene smrti se prerajam v novo. Prav tako stopnjeva je raste sila moje boli od veka v vek, ena velika bol Gladu, Strahu, Sramu in Gnusa v tisoč stopnjevanih menah, strahovita sonata, uglašena v enem motivu Bolečine.«

Ne vem, kdo je to pisal. Toda prisegel bi, da je bil pesnik in da je bil večkrat lačen.

Odlomek iz dnevnika.

»... štirideset let je živila duša v telesu. Zdaj pa jo je sklatila smrt, izluščila jo, kakor jedro iz lupine, golo, bedno potoglavko, da se lovi kakor črn netopir nad truplom, ki leži sredi blatne ceste golo in razpada v žaru poldanjšega solnca. Tam leži mrtvo truplo, gnusno in grozno. Črnomodre muhe obletajo osinele ustnice in sedajo na steklene oči. Sto žuželk je zavonjalo plen, temà mrčesa rije iz zemlje proti razpadajoči kepi omledno vlačnega mesa in rije v sluzastem gnoju razkrajajočega se drobovja. Še je vidna oblika telesa, toda sunkoma usiha izrazitost lica, oblost zalitih lehti kopni; splahnila je vonjivost polti in jedrost mišičevja je ohlapela. Strašen je pogled na truplo živi duši, poletavajoči nad svojim mrtvim, ljubljnim tovarišem. Strašna je bolečina duše, ko plava izven svojega telesa in ga vidi, kako se taja v ostudno zmes smradu in gnusa. To je grozno! Pregrozno je misliti na to. Ne, duša ne preživi telesa! Živa duša ne sme preživeti telesa...«

To sem prepisal iz dnevnika, ki so ga našli pri starem lahkoživcu in razuzdancu, ki je umrl kot nadporočnik za kolero nekje v Srbiji...

Črtica iz dobe pred vojsko.

Pred osmimi leti sem pisal v slogu prerokbe sledeče: »Udaril vas bom za vašo nezvestobo, za vaš greh, za vašo mesenost in lakomnost, za raz-

uzdanost in za napuh vašega srca. Spletel sem bič za starce in otroke, pripravil sem šibo za dojne matere in hrepeneče neveste. Vašim možem sem namenil bridko smrt in stotero bridkost slovesa vašim mladeničem. Gladni boste in stiskani in v strahu od jutra do večera. Ne boste imeli drvâ, da bi se grel, ne obleke, da bi se krili. Ne boste poznali kruha. Kraj ceste boste ležali in s travo v ustih boste umirali od oslabelosti. Še miru molitve vam ne bom dal. Zvonove vam bom prelil v orožje, cerkve vam bom premenil v staje. V svojih kočah ne boste spali sami. Mnogim od vas bom požgal domove, razoral vinograde, razril vrte in oklestil gozd. Preseljeval vas bom iz rodnih tal v tujino, v mrzle noči in odurno družbo. Nedorodnim deklicam bom moril srce s poniževanjem njihovega sramu, razgalil bom mater vpricho otrok. Oče in sin bosta padla isto uro in ju bom pokopal skupaj, celo brat bo umoril brata. Materam bom dal, da bodo sovražile dete pod srcem in obupovala nad dojenčki, ki jim bodo umirali brez mleka. Očetom bom dal, da bodo blagoslavliali smrt svojih nedorastlih sinov. Mnogi bogati bodo beračili, učenim bom omračil duha in poštene neveste bom storil kakor blodnice...«

Gospod urednik! Zakaj mi niste tiskali tega pred osmimi leti? Zdaj bi bil slaven in imenovali bi me bili preroka!

